

Krzysztof Królczyk

(Adam Mickiewicz University Poznań, Poland)
<https://orcid.org/0000-0002-0923-0940>
 e-mail: krzysztof.krolczyk@amu.edu.pl

Z dziejów kontaktów polskich i ukraińskich badaczy starożytności w okresie międzywojennym: przypadek Andrija S. Kocewałowa*

From the History of Contacts of Polish and Ukrainian Antiquity Researchers in the Interwar Period: the Case of Andriy S. Kocevalov

ABSTRACT

This text discusses the relationship between Polish classical philologists, representing the Jan Kazimierz University in Lwów (today Lviv in Ukraine) and the Polish Philological Society (especially Professor Ryszard Ganszyniec) and Andriy S. Kocevalov, a classical

PUBLICATION INFO				
				e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
				
THE AUTHOR'S ADDRESS: Krzysztof Królczyk, the Faculty of History of the Adam Mickiewicz University Poznań, 7 Uniwersytetu Poznańskiego Street, Poznań 61-614, Poland				
SOURCE OF FUNDING: Statutory Research of the Faculty of History of the Adam Mickiewicz University Poznań				
SUBMITTED: 2021.04.29	ACCEPTED: 2021.11.27	PUBLISHED ONLINE: 2022.12.14		
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh		EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl		
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS				

* Postawą dla niniejszego opracowania stał się referat, wygłoszony przez piszącego te słowa w języku rosyjskim w czerwcu 2017 r. na Uniwersytecie im. W.N. Karazina w Charkowie w ramach konferencji „Античный мир и Средние века: Чтения памяти

philologist and historian of antiquity from Soviet Ukraine, specifically from Kharkiv. These contacts resulted in the publication of scientific works by Kocevalov in Poland in the interwar period. The author's considerations shed a new light on the issue of scientific contacts between scholars of antiquity from Poland and Soviet Ukraine between the First and Second World Wars, although they obviously do not exhaust the problem. In a broader research perspective, they are also a contribution to the analysis of intricate and difficult Polish–Soviet scientific relations in the interwar period, and at the same time they clearly prove that despite the existence of political barriers, cooperation between scholars from both countries could develop, although obviously in a rather limited dimension.

Key words: Andriy Kocevalov, Lwów, Lviv, Charków, Kharkiv, Soviet Ukraine, classical philology, ancient history

STRESZCZENIE

W niniejszym tekście omówiono związki pomiędzy polskimi uczonymi, reprezentującymi Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie oraz Polskie Towarzystwo Filologiczne (w tym zwłaszcza profesorem Ryszardem Ganszyńcem) a filologiem klasycznym i historykiem starożytności z Charkowa – Andrijem S. Kocewałowem. Zaowocowały one ukazaniem się w Polsce prac naukowych pióra Kocewałowa. Rozważania autora rzucają niewątpliwie nowe światło na zagadnienie kontaktów naukowych badaczy antyku z Polski i radzieckiej Ukrainy w okresie międzywojennym, choć oczywiście nie wyczerpują tej problematyki. Stanowią też – w szerszej perspektywie badawczej – przyczynek do analizy zawikłych i trudnych polsko-radzieckich relacji naukowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a zarazem jednoznacznie świadczą, że pomimo istnienia barier politycznych współpraca pomiędzy uczonymi z obu krajów mogła się rozwijać, choć oczywiście w dosyć ograniczonym wymiarze.

Słowa kluczowe: Andrij Kocewałow, Lwów, Charków, radziecka Ukraina, filologia klasyczna, historia starożytna

профессора Владимира Ивановича Кадеева”; dotyczył on wszakże szerszej tematycznie problematyki (oprócz zagadnienia poruszanego w niniejszym artykule omówiono także podróż Kazimierza Majewskiego do ZSRR w 1934 r.). Krótkie streszczenie mojego wystąpienia (trzy strony tekstu) ukazało się w języku ukraińskim jeszcze przed konferencją – zob. K. Крульчик, *Зв'язки між польськими та українськими дослідниками Стародавнього світу в міжвоєнний період – вибрані питання*, w: *Laurea II. Античний мир и Средние века: Чтения памяти профессора Владимира Ивановича Кадеева, к 90-летию со дня рождения*, ред. С.Д. Литовченко, С.Б. Сорочан, Харьков 2017, s. 146–152. Na potrzeby niniejszego opracowania, ograniczonego do analizy kontaktów polskich uczonych z A.S. Kocewałowem, tekst mojego wystąpienia został znacząco rozbudowany, poszerzony i uzupełniony o nieznane mi w 2017 r. materiały źródłowe. Z kolei o podróży Kazimierza Majewskiego do Związku Radzieckiego w 1934 r., o której również mówiłem na konferencji w Charkowie w 2017 r., będzie mowa w jednym z kolejnych moich artykułów.

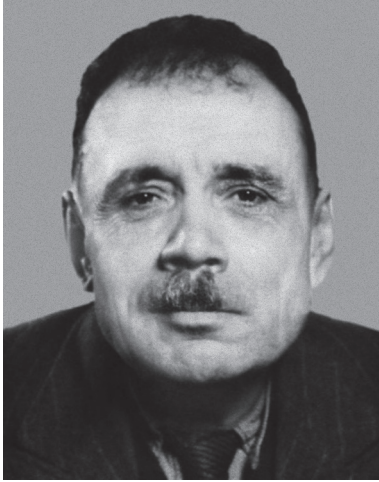
Piae memoriae
Alexi Martemianov
(1956–2019)
Amici Charkoviensi

Przedwojenne kontakty uczonych polskich, prowadzących badania nad epoką starożytną, z ich ukraińskimi kolegami, działającymi w rozmaitych instytucjach naukowych Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), nie były do tej pory przedmiotem szczegółowych studiów historycznych. Przyczyna takiego stanu rzeczy jest w sumie dość prozaiczna i stosunkowo łatwa do wytłumaczenia. W okresie międzywojennym wszelkie kontakty pomiędzy Polską a jej wschodnim sąsiadem, w tym także współpraca naukowa, nie należały bowiem – głównie z przyczyn politycznych – do szczególnie intensywnych¹. Wpływ na to miał okres zaborów, a następnie wojna polsko-radziecka z lat 1919–1921, jak i późniejsze, z reguły bardzo chłodne relacje między obydwoma państwami w dobie dwudziestolecia międzywojennego. Tymczasem, jak pokazuje analiza dokumentów, przechowywanych dziś w archiwach i bibliotekach miasta Lwowa, w okresie pomiędzy obiema wojnami światowymi zaistniały, często na przekór trudnej i złożonej rzeczywistości, dość ożywione kontakty naukowe pomiędzy – z jednej strony – uczonymi polskimi, zajmującymi się epoką starożytną, z drugiej natomiast strony badaczami antyku reprezentującymi ośrodki naukowe ówczesnej radzieckiej Ukrainy. Wspomniani przed chwilą polscy uczeni związani byli przede wszystkim z Uniwersytetem Jana Kazimierza we Lwowie (do 1939 r. polską uczelnią funkcjonującą w granicach niepodległego państwa polskiego)² oraz z Polskim Towarzystwem Filologicznym, którego zarząd główny do 1939 r. mieścił się również we Lwowie³.

¹ Na temat międzywojennych relacji polsko-radzieckich na polu naukowym zob. J. Róziewicz, *Polsko-radzieckie stosunki naukowe w latach 1918–1939*, Wrocław 1979. Praca ta powstała jednak w określonych realiach politycznych i jest dość mocno obciążona balastem ideologicznym.

² Do badań nad dziejami Uniwersytetu Lwowskiego nadal niezwykle ważna jest, oparta na bogatym materiale źródłowym, monografia z końca XIX w.: L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, t. 1–2, Lwów 1894; najnowsze opracowanie poświęcone lwowskiej *Alma Mater: Academia militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, wyd. 2, Kraków 2017; zob. także: *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie do 1939 r.*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów 2016.

³ Polskie Towarzystwo Filologiczne (*Societas Philologa Polonorum*) [dalej: PTF] powstało w początkach 1893 r. we Lwowie, z inicjatywy prof. Ludwika Ćwiklińskiego (1853–1942). Początkowo nosiło nazwę Towarzystwo Filologiczne (*Societas Philologa*), natomiast po odzyskaniu przez Polskę niepodległości do pierwotnej nazwy stowarzyszenia dodano

Andrzej S. Kocewałow

Reprezentowali zarazem jeden z najsilniejszych ośrodków badań nad antykem w międzywojennej Polsce⁴.

W niniejszym tekście chciałbym szerzej omówić jedno zagadnienie wpisujące się problematykę zasygnalizowaną w tytule artykułu. Chodzi o przedstawienie związków pomiędzy polskimi filologami klasycznymi, związanymi – jak wspomniano – z Uniwersytetem Jana Kazimierza we Lwowie oraz Polskim Towarzystwem Filologicznym, w tym zwłaszcza profesorem Ryszardem Ganszyńcem (1888–1958; po drugiej wojnie światowej używał nazwiska Gansiniec)⁵, a filologiem klasycznym i history-

przymiotnik „polskie”. Działalność Towarzystwa obejmowała całe terytorium Polski, zaś jego Zarząd Główny do wybuchu wojny znajdował się we Lwowie. O genezie i początkach Towarzystwa Filologicznego pisze J. Mańkowski, *Powstanie Polskiego Towarzystwa Filologicznego – Lwów 1892–1893–1894*, w: *Antiquorum non immemores... Polskie Towarzystwo Filologiczne (1893–1993)*, red. J. Łanowski, A. Szastyńska-Siemion, Warszawa–Wrocław 1999, s. 125–139. W publikacji tej znajdują się również inne teksty dotyczące szeroko rozumianej historii PTF.

⁴ Na ten temat zob. m.in.: K. Królczyk, *Polscy badacze starożytności na Uniwersytecie Lwowskim (1873–1939) – szkic do portretu*, w: *Haec mihi in animis vestrīs templā. Studia Classica in Memory of Professor Lesław Morawiecki*, red. P. Berdowski, B. Błahaczek, Rzeszów 2007, s. 23–46; idem, *Historia starożytna*, w: *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 r.)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak, Rzeszów 2016, s. 177–201.

⁵ Nie mamy, jak dotąd, pełnego monograficznego opracowania biografii oraz działalności naukowej i wydawniczej Ryszarda Ganszyńca (Gansinca). Z prac już opublikowanych można polecić między innymi: I. Biezuńska-Małowist, *Ryszard Gansiniec (1888–1958)*, „Meander” 1958, 9, s. 301–306; T. Ulewicz, *Ryszard Gansiniec i jego badania nad kulturą umysłową polskiego średniowiecza i renesansu*, w: *Portrety uczonych polskich. 51 sylwetek humanistów*, wybór Andrzeja Biernackiego, Kraków 1974, s. 183–197; S. Stabryła, *Profesor Ryszard*

kiem starożytności z Charkowa – Andrijem S. Kocewałowem (ukr. Андрій С. Коцевалов, ros. Андрей С. Коцевалов).

Andrij S. Kocewałow urodził się 22 października 1892 r. w Charkowie⁶. W 1917 r. ukończył wydział historyczno-filologiczny Uniwersytetu Charkowskiego. Był filologiem klasycznym, historykiem starożytności i archeologiem, w swoich badaniach zajmującym się przede wszystkim antycznymi dziejami północnych wybrzeży Pontu Euksyńskiego (Morza Czarnego). Jeszcze jako student opublikował swą pierwszą rozprawę naukową⁷. W 1926 r. na podstawie przedłożonej pracy pt. *Матеріальна культура грецьких колоній північного узбережжя Чорного моря* [Kultura materialna kolonii greckich północnych wybrzeży Morza Czarnego] uzyskał stopień doktora historii kultury⁸. W okresie międzywojennym pracował w różnych instytucjach naukowych radzieckiego Charkowa,

Gansiniec (sylwetka uczonego i człowieka), „Filomata” 1989, 390, s. 97–108; Prof. dr Ryszard Gansiniec: z życia i twórczości. *Materiały posesyjne*, red. J. Śliwiok, Katowice 1997; R[adość] Gansiniec, *Biografie Rodziców*, w: R[yszard] Gansiniec, *Notatki lwowskie 1944–1946*, red. R[adość] Gansiniec, K. Królczyk, wyd. 2 uzup., Warszawa 2020, s. 353–409.

⁶ Szerzej na temat A.S. Kocewałowa zob. A. Коцевалов, *Античная история и культура Северного Причерноморья в советском научном исследовании*, Мюнхен 1955, s. 74; А. Домбровский, *Сорокалетие научной деятельности А.С. Коцевалова*, „Вестник по Изучению СССР” 1959, 2 (30), s. 135–139; О. Домбровский, *Пам’яті А.С. Коцевалова*, „Свобода. Український щоденник” 9 березня 1960, 45, s. 7; A. Dombrovsky, *Andrij Kotsevalov*, „The Annals of the Ukrainian Academy” 1960, 8, 1–2 (25–26), s. 219–224; С. Білокінь, *Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович*, w: *Вчені Інституту історії України. Біобібліографічний довідник*, Київ 1998, s. 155–156; О. Ясь, *Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович*, w: *Українські історики ХХ століття. Біобібліографічний довідник*, Київ 2004, s. 211–212; *Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович*, w: *Історики Харківського Університету (1905–2013 рр.)*, red. С.І. Посохов, Харків 2013, s. 127–128; *Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович (10.10./22.10.1892–20.02.1960)*, w: *Бібліографічний словник учених Харківського університету*, т. 3, Філологи. ХХ – початок ХХІ століття, cz. 1, Філологічний факультет. Кафедра українознавства філософського факультету: Філологи. Історики (дод. до т. 2. Історики), red. В.С. Бакіров, Харків 2019, s. 509–511. Własnoręcznie napisany przez A.S. Kocewałowa krótki biogram (sporządzony w języku niemieckim) jest przechowywany w nowojorskim archiwum Ukrainińskiej Wolnej Akademii Nauk w Stanach Zjednoczonych: Архів-музей ім. Дмитра Антоновича Української Вільної Академії Наук у США [dalej: АМ], фонд [dalej: f.] 173 (А. Коцевалов): *Lebenslauf*. Za pomoc w dotarciu do zbiorów Archiwum UVAN w Nowym Jorku słowa serdecznych podziękowań zechce przyjąć Pani Tamara Skrypka.

⁷ A. Kocevalov, *De μέλλειν verbi constructione apud graecitatis classicae scriptores*, Charkoviae 1917.

⁸ Пор. О. Юркова, *Наукова атестація істориків в Україні: нормативна база та особливості захисту дисертацій <друга половина 1920–х – 1941 рр.>*, w: *Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки*, т. 19, cz. 2, Київ 2010, s. 128.

w tym także na tamtejszym Uniwersytecie. W latach 1921–1930 był pracownikiem naukowym charkowskiej Katedry Historii Kultury Europejskiej (кафедра історії європейської культури), następnie kierownikiem sekcji epigrafiki Ukraińskiego Instytutu Kultury Materialnej (Український інститут історії матеріальної культури, lata 1930–1933), dalej pracownikiem Ukraińskiego Instytutu Naukowo–Badawczego Historii Kultury (Український науково–дослідний інститут історії культури, lata 1933–1936) i wreszcie, od 1937 r. – docentem, a wkrótce profesorem w katedrze filologii klasycznej Uniwersytetu Charkowskiego⁹.

W 1943 r. Andrij S. Kocewałow opuścił Charków i wyjechał – przez Lwów – do Niemiec (przyczyn tego kroku nie udało się dotąd jednoznacznie wyjaśnić)¹⁰. Nie można przy tym wykluczyć, że planowano jego zatrudnienie na Uniwersytecie Rzeszy w Poznaniu (Reichsuniversität Posen), który w 1941 r. utworzyły okupacyjne władze niemieckie¹¹. Koniec wojny zastał A.S. Kocewałowa w zachodniej części Niemiec. Początkowo przebywał on w obozie koncentracyjnym w Augsburgu¹², a następnie w obozie dla przemieszczonych Monachium–Feldmoching (DP–Lager München–Feldmoching), przynajmniej do stycznia 1947 r.¹³ W powojennych Niemczech był – od 1945 r. – profesorem filologii greckiej Wolnego Uniwersytetu Ukraińskiego w Monachium (Український вільний університет, niem. Ukrainische Freie Universität). W 1952 r. wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie został członkiem nowojorskiej Ukraińskiej Wolnej Akademii Nauk (Українська Вільна Академія Наук у

⁹ Informacje na temat kolejnych etapów kariery naukowej A. Kocewałowa podaje Ясь, Коцевалов, s. 211.

¹⁰ Znany jest nam tymczasowy lwowski adres zamieszkania uczonego: ul. Małachowskiego 2, pojawiający się nieoczekiwanie w zbiorach Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu [dalej: AUAM] (zob. kolejny przypis). O wyjeździe A.S. Kocewałowa z Charkowa informują praktycznie wszystkie biogramy uczonego, nigdzie jednak nie została podana informacja o powodach, które skłoniły go do opuszczenia rodzinnego miasta.

¹¹ Może tego dowodzić opinia wystawiona przez prof. Ericha Diehla, dyrektora Instytutu Starożytności (Institut für Altertumskunde) poznańskiego Uniwersytetu Rzeszy, sporządzona w dniu 26 I 1944 r. – por. AUAM, *Akta Reichsuniversität Posen*, sygn. 78/64, k. 2 (tu też znajduje się informacja o czasowym pobycie A.S. Kocewałowa we Lwowie wraz z jego adresem). W tej sprawie E. Diehl prowadził też w lutym 1944 r. rozmowy z prof. Reinhardem Wittramem (1902–1973), dziekanem Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Rzeszy (AUAM, *Akta Reichsuniversität Posen*, sygn. 78/64, k. 1). W zachowanym materiale archiwalnym brakuje jednak dokumentów, które mówiłyby nam więcej o kulisach całej sprawy i jej ostatecznym zakończeniu. Na temat osoby prof. E. Diehla zob. niżej, przyp. 45.

¹² E.H. Minns, *Thirty Years of Work at Olbia*, „The Journal of Hellenic Studies” 1945, 65, s. 112.

¹³ AM, f. 173 (A. Коцевалов): datowana na 13 I 1947 r. kartka pocztowa wysłana przez A.S. Kocewałowa z obozu w Monachium–Feldmoching.

США, ang. Ukrainian Free Academy of Sciences in the U.S.A.). Zmarł 20 lutego 1960 r. w Nowym Jorku. Był autorem licznych prac naukowych publikowanych w języku rosyjskim, ukraińskim, niemieckim, angielskim i po łacinie¹⁴. Jego opracowania ukazywały się w carskiej Rosji, w Związku Radzieckim (w tym na radzieckiej Ukrainie), w Niemczech, Stanach Zjednoczonych, jak też – co będzie nas szczególnie interesować w niniejszych rozważaniach – w międzywojennej Polsce.

Początki kontaktów polskich uczonych ze Lwowa z ich ukraińskim kolegą z Charkowa nie są nam niestety znane. Nie możemy jednak do końca wykluczyć, że były one w jakiś sposób związane ze zjazdem filologów klasycznych Polski i krajów słowiańskich, zorganizowanym przez Polskie Towarzystwo Filologiczne w początkach czerwca 1929 r. w Poznaniu¹⁵. Z zachowanych do dziś materiałów archiwalnych wynika bowiem, że zarząd główny Towarzystwa planował rozesłać zaproszenia do wzięcia udziału w poznańskim zjeździe między innymi do instytucji radzieckich, poczynając od Ludowego Komisariatu do Spraw Oświaty w Moskwie, poprzez Białoruską Akademię Nauk w Mińsku, Instytut Archeologiczny w ówczesnym Leningradzie (dziś Petersburgu), a skończywszy na Ukraińskiej Akademii Umiejętności w Kijowie. Wersje robocze tych zaproszeń zachowały się w Centralnym Państwowym Archiwum Ukrainy we Lwowie w zespole archiwalnym „Polskie Towarzystwo Filologiczne”¹⁶. Jak się jednak wydaje, wspomniane pisma zapraszające nie zostały ostatecznie do ZSRR wysłane, najpewniej z powodów politycznych. Może tego dowodzić list z dnia 13 kwietnia 1929 r. podpisany przez ówczesnego prezesa PTF, profesora Ludwika Ćwiklińskiego¹⁷, mieszkającego na stałe w Poznaniu, i adresowany do

¹⁴ Drukowany spis prac naukowych autorstwa A.S. Kocewałowa (niepełny): Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович (10.10./22.10.1892–20.02.1960), s. 510–511. Pełen wykaz bibliograficzny sporządził sam A. Kocewałow w 1951 r.; liczy on 32 publikacje i przechowywany jest w Nowym Jorku: AM, f. 173 (A. Коцевалов).

¹⁵ *Zjazd klas[ycznych] filologów krajów słowiańskich w Poznaniu w dniach od 3 do 6 czerwca 1929*, „Kwartalnik Klasyczny” 1929, 3, 4, s. 369–500.

¹⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів [dalej: ЦДІАУЛ], f. 713, опис [dalej: оп.] 1, справа [dalej: spr.] 45, k. 50, 63, 65, 66.

¹⁷ Ludwik Ćwikliński (1853–1942) był polskim filologiem klasycznym, profesorem Uniwersytetu Lwowskiego i Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, profesorem honorowym Uniwersytetu Poznańskiego, właściwym twórcą (Polskiego) Towarzystwa Filologicznego i pierwszym redaktorem wydawanego przez PTF periodyku „Eos”; w latach 1917–1918 pełnił funkcję ministra oświaty w rządzie Austro-Węgier. Na jego temat zob. m.in. K. Królczyk, *Pomiędzy Lwowem, Wiedniem i Poznaniem – Ludwik Ćwikliński (1853–1942) i jego badania nad światem starożytnym*, w: *Świat starożytny, jego polscy badacze i kult panującego*, red. L. Mrozewicz, K. Balbuza, Poznań 2011, s. 141–172.

„Szanownego Zarządu Polskiego Towarzystwa Filologicznego we Lwowie”¹⁸. Ćwikliński informował w nim, że wysyłanie zaproszeń na zjazd do „władz, uniwersytetów i naukowych instytutów Rosji sowieckiej” (ale także – co ciekawe – na Litwie¹⁹) uważa „z różnych względów w danej chwili za niewskazane”, dodając przy tym: „Nie potrzeba, zdaje się nam, wyjaśniać bliżej momentów, które na decyzję naszą wpłynęły”²⁰. Z projektu pisma, które miało zostać wysłane do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, a w którym zamierzano prosić ministerstwo o wydanie odpowiedniego zarządzenia, tak by przedstawiciele Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii i ZSRR, pragnący udać się do Poznania, mogli uzyskać ulgi w opłacie za wizy paszportowe, na wniosek L. Ćwiklińskiego wykreślono słowa „i Związku Republik Sowieckich”²¹. O tym, że najprawdopodobniej pism zapraszających do instytucji naukowych Związku Radzieckiego rzeczywiście nie wysłano, może świadczyć jeszcze jedna rzecz: oto w kopii listu, który miał trafić do Ukraińskiej Akademii Umiejętności w Kijowie przekreślona została nazwa adresata i dopisana nazwa innej instytucji, która miała zostać zaproszona w miejsce kijowskiej. Było nią działające we Lwowie, a więc na ówczesnym gruncie polskim, ukraińskie Towarzystwo Naukowe im. Szewczenki (Наукове товариство ім. Шевченка)²². Ostatecznie uczeni z ZSRR nie pojawili się w Poznaniu w trakcie obrad zjazdu.

Być może jednak zbliżający się w stolicy Wielkopolski zjazd filologiczny stał się okazją dla badaczy z Polski i ze Związku Radzieckiego do zawarcia mniej formalnych, prywatnych kontaktów. Na rok 1929 należy bowiem datować znajomość (choć niestety nie wiemy, czy była to znajomość osobista, czy – co jest chyba bardziej prawdopodobne – tylko korespondencyjna) profesora Ryszarda Ganszyńca, ówczesnego kierownika III katedry filologii klasycznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie i jednego z głównych organizatorów poznańskiego zjazdu filologów

¹⁸ ЦДІАВА, f. 713, op. 1, spr. 45, k. 51.

¹⁹ Pierwotnie planowano wysłać również zaproszenie do litewskiego Uniwersytetu w Kownie, i to pomimo braku oficjalnych stosunków dyplomatycznych pomiędzy Polską a Litwą: *ibidem*, k. 64.

²⁰ *Ibidem*, k. 51.

²¹ *Ibidem*, k. 51, 59.

²² Zob. *ibidem*, k. 65. Ze strony Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki w poznańskim zjeździe wziął udział Eliasz Kokorudz (Лля Кокорудз, 1857–1933) – por. *Zjazd klasycznych filologów krajów słowiańskich w Poznaniu*, s. 380. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że podobne odezwy-zaproszenia otrzymały i inne organizacje ukraińskie działające w Polsce, np. Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych „Uczytelśka Hromada” we Lwowie (zob. *ibidem*, k. 73).

klasycznych²³, ze wspomnianym wyżej charkowskim uczonym Andrijem S. Kocewałowem. W tym to właśnie roku, na prośbę wyrażoną przez Ryszarda Ganszyńca, A.S. Kocewałow przesłał na jego ręce rękopis swojej łacińskojęzycznej pracy, poświęconej syntaktyce antycznych inskrypcji odnalezionych na terenie kolonii greckich z północnych wybrzeży Morza Czarnego²⁴. Praca ta, pod tytułem *Syntaxis inscriptionum Graecarum*²⁵, miała zostać opublikowana w Polsce w redagowanej przez R. Ganszyńca serii *Eus Supplementa*, zainaugurowanej w tymże samym 1929 r.²⁶ Oprócz wyżej wymienionej monografii, Andrij S. Kocewałow pragnął opublikować w naszym kraju jeszcze jeden tekst naukowy, a mianowicie artykuł poświęcony zaimkom i ich roli w składni inskrypcji kretańskich. Rękopis artykułu radziecki uczoney przesłał na ręce Ryszarda Ganszyńca nieco później, tj. w marcu 1931 r.²⁷

Prace nad przygotowaniem obu tekstów do druku, tak książki jak i artykułu, przeciągały się jednak mocno w czasie. Skłoniło to ukraińskiego badacza do skierowania do Lwowa oficjalnego zapytania o przyczyny występującego opóźnienia. W dniu 3 stycznia 1933 r. Andrij S. Kocewałow wysłał z Charkowa kartkę pocztową²⁸, adresowaną do profesora Mariana Goliasa²⁹, wówczas członka zarządu głównego PTF we Lwowie. Trzy dni później kartka przekroczyła granicę polską w Zdołbunowie (dziś Zdołbuniv/Здолбунів na Ukrainie), a 7 stycznia znalazła się we Lwowie i wkrótce dotarła do adresata. W swoim piśmie, sformułowanym – co ciekawe – w języku niemieckim, zwracał się A. Kocewałow do M. Goliasa z następującą prośbą. Pragnął mianowicie, by jego polski kolega zasięgnął informacji u profesora Ryszarda Ganszyńca jak wygląda sprawa druku obu wspomnianych wyżej prac, tj. książki i artykułu. Z treści kartki pocztowej dowiadujemy się, że choć prace związane z opracowaniem redakcyjnym książki zostały już rozpoczęte, z czym związane było m.in. odsyłanie do Charkowa poszczególnych partii tekstu w celu dokonania korekty autorskiej, to jednak

²³ Ryszard Ganszyniec pełnił funkcję sekretarza sekcji naukowej Zjazdu – zob. *ibidem*, k. 1.

²⁴ ЦДІАУЛ, f. 713, op. 1, spr. 67, k. 1v.

²⁵ Pełen tytuł: *Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae septentrionalis Ponti Euxini*.

²⁶ W pierwszym tomie zaprezentowana została bibliografia polskich prac z zakresu filologii klasycznej i humanizmu polskiego: V. Hahn, *Bibliographia philologiae classicae et humanisticae Polonorum a. 1911–1925*, Leopoli 1929.

²⁷ ЦДІАУЛ, f. 713, op. 1, spr. 67, k. 1v.

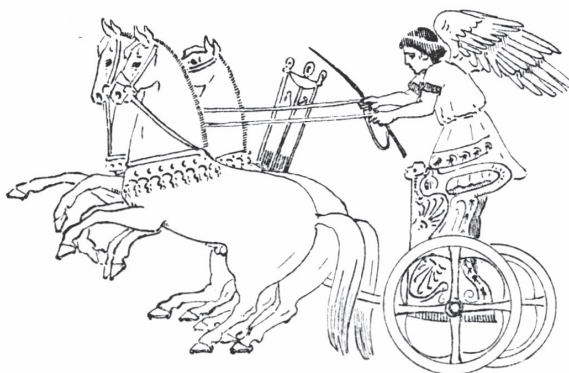
²⁸ *Ibidem*, k. 1.

²⁹ Marian Golias (1887–1966) – filolog klasyczny, przed wojną pracownik naukowy Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie i członek władz PTF, po 1945 r. czynny na Uniwersytecie Łódzkim. Zob. S. Oświecimski, *Doc. dr Marian Golias, „Meander”* 1970, 25 (6), s. 295–298.

EVS SVPPLEMENTA VOL. 12

ANDREAS KOCEWALOW

SYNTAXIS INSCRIPTIONUM ANTIQUARUM COLONIARUM GRAECARUM ORAE SEPTEN- TRIONALIS PONTI EUXINI

EDITVM AVXILIO MINISTERII INSTRVCTIONIS PVBLICAE
LEOPOLI 1935
PROSTAT LEOPOLI APVD SOCIETATEM PHILOLOGAM POLONORUM

Strona tytułowa opublikowanej w Polsce monografii A.S. Kocewałowa

zostały one wstrzymane bez podania bardziej szczegółowych powodów tego opóźnienia. Ostatnią partię złamanego tekstu (strony od 48 do 64) przesłano A.S. Kocewałowowi do korekty, którą odesłał do Lwowa jeszcze w styczniu 1932 r. Od tego czasu, pomimo wysyłanych wielokrotnie listów do prof. Ganszyńca oraz jego współpracownika o nazwisku Körner³⁰, ukraiński uczone nie otrzymał żadnej informacji na temat dalszych losów swoich publikacji³¹.

Odpowiedź ze strony polskiej została sporządzona bardzo szybko, jeszcze w styczniu 1933 r. W liście, zredagowanym w języku polskim i podpisanym przez Mikołaja Szczerbańskiego³², sekretarza PTF, oraz przez wiceprezesa Towarzystwa, dr. Stanisława Pilcha³³, powiadomiono charkowskiego kolegę, po uzyskaniu informacji od naczelnego redaktora wydawnictw PTF – prof. R. Ganszyńca, że z uwagi na pojawiające się kłopoty finansowe (zmniejszenie się dochodów Towarzystwa) na posiedzeniu w dniu 24 kwietnia 1932 r. zostało uchwalone tymczasowe wstrzymanie druku *Eus Supplementa* oraz bieżącego rocznika „Eos” (za rok 1932); tym samym zatrzymane zostały prace nad opublikowaniem monografii

³⁰ Chodzi z całą pewnością o ówczesną studentkę filologii klasycznej na Uniwersytecie Jana Kazimierza, Renatę Körner, która kilka lat później, w 1936 r., przedstawiła pracę magisterską pt. „*Quaestiones mythogeographicae*”, napisaną na seminarium prof. Ryszarda Ganszyńca – por. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Відділ рукописів [dalej: ЛННБ, ВР], f. 9, од. зб. [dalej: zb.] 158, k. 82; już wcześniej wstępne rozważania R. Körner na ten temat zostały opublikowane na łamach „Eos” (R. Körner, *Quaestiones mythogeographicae*, „Eos” 1932–1933, 34, s. 469–476; eadem, *Quaestiones mythogeographicae II*, „Eos” 1934, 35, s. 117–132; eadem, *Quaestiones mythogeographicae III*, „Eos” 1935, 36, s. 11–34). Po wojnie Renata Körner najprawdopodobniej wyemigrowała do USA (zob. *Nowy adres Wrocław 1946–1948. Korespondencja Ryszarda i Zofii Gansinów*, red. R[adość] Gansiniec, K. Królczyk, Warszawa 2020, s. 251); bliższych szczegółowych danych na jej temat niestety brak. Co ciekawe, z treści karty pocztowej (ale również i kolejnej – zob. niżej) wynika, że A. Kocewałow był przekonany, iż osoba o nazwisku Körner była mężczyzną.

³¹ ЦДІАУЛ, f. 713, op. 1, spr. 67, k. 1v.

³² Mikołaj Szczerbański (1882–1951) – filolog klasyczny, nauczyciel szkół średnich we Lwowie, lektor języków klasycznych na lwowskim Uniwersytecie Jana Kazimierza, od 1932 r. sekretarz PTF. Zob. Ю. Овсінський, Щербанський (Щербанюк) Микола Павлович, w: *Encyclopedія. Львівський Національний Університет імені Івана Франка*, t. 2, Львів 2014, s. 700; R[yszard] Gansiniec, *Biogram Mikołaja Szczerbańskiego*, w: R[yszard] Gansiniec, *Notatki lwowskie 1944–1946*, red. R[adość] Gansiniec, K. Królczyk, wyd. 2 uzup., Warszawa 2020, s. 332–334.

³³ Stanisław Pilch (1882–1945) – filolog klasyczny i historyk starożytności, profesor gimnazjalny we Lwowie, aktywny członek PTF. Zob. Z. Gansiniec, *Pilch Stanisław (1882–1945)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 243–244.

i artykułu Charkowianina. Strona polska nie potrafiła ponadto określić, kiedy możliwe będzie wznowienie zawieszonych prac³⁴. Do kwietnia 1932 r. wydrukowano cztery arkusze książki A.S. Kocewałowa, dwa następne zostały złożone, a trzy kolejne pozostawały do wykończenia³⁵.

Po roku przerwy, w dniu 5 kwietnia 1934 r., Andrij S. Kocewałow raz jeszcze zwrócił się listownie, tym razem już bezpośrednio do dr. Stanisława Pilcha, z prośbą o informację, kiedy można spodziewać się wznowienia prac redakcyjnych i wysłania do Charkowa kolejnych arkuszy do korekty. Przypomniał pokrótce, że pierwszy rękopis przysłał do Lwowa w 1929 r., a kolejny dwa lata później. Tradycyjnie już wszystkie listy kierowane przezeń do prof. Ganszyńca oraz dr Körner pozostawały bez odpowiedzi³⁶.

Na tak postawione pytanie szybko zareagowali Mikołaj Szczerbański, wspomniany już wyżej skarbnik Towarzystwa, oraz prof. Konstanty Chyliński³⁷, wiceprezes urzędujący PTF, pełniący zarazem funkcję kierownika katedry historii starożytnej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. 19 kwietnia 1934 r. wysłali oni do Charkowa list z informacją, że dalsze arkusze monografii „Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum ...” będą niedługo drukowane, z przeznaczeniem do wykonania korekty autorskiej, choć druk całości książki jest nadal wstrzymany z powodu braku środków finansowych. Natomiast artykuł A.S. Kocewałowa o zaimkach powinien ukazać się w tomie 35. czasopisma „Eos”. *Commentarii Societatis Philologiae Polonorum*, o ile nie zajdą jakies nieprzewidziane okoliczności. Poproszono zarazem ukraińskiego kolegę o „uzbrojenie się w cierpliwość”³⁸.

³⁴ ЦДІАУЛ, f. 713, op. 1, spr. 67, k. 2; spr. 24, k. 135–139.

³⁵ XXXVIII Sprawozdanie z czynności Polskiego Towarzystwa Filologicznego za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1932 roku, „Kwartalnik Klasyczny” 1933, 7, 2, 126–127.

³⁶ ЦДІАУЛ, f. 713, op. 1, spr. 67, k. 3.

³⁷ Konstanty Chyliński (1881–1939) – polski historyk starożytności, wychowanek Uniwersytetu w Petersburgu i docent tej uczelni. W okresie międzywojennym profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1921–1939) oraz (Katolickiego) Uniwersytetu Lubelskiego (1919–1935); od 1933 r. wiceprezes urzędujący PTF. Na jego temat zob. zwłaszcza: J. Pisulińska, *Konstanty Chyliński – profesor historii starożytnej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1921–1939)*, w: *Znani i nieznani międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, red. M. Przeniosło, L. Michalska-Bracha, Kielce 2007, s. 25–34; K. Królczyk, *Konstanty Chyliński (1881–1939)*, w: *Złota księga historiografii lwowskiej*, red. J. Maternicki, P. Sierżęga, L. Zaszkiłniak, t. 2, Rzeszów 2014, s. 345–364 (wersja z przypisami ukazała się w języku rosyjskim: К. Крульчик, *Константин Хилинский (1881–1939) – польский исследователь античности*, „Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира” 2014, 14, s. 419–442).

³⁸ ЦДІАУЛ, f. 713, op. 1, spr. 67, k. 4.

Stronie polskiej udało się dotrzymać danego słowa, choć jednak z pewnym opóźnieniem. We wspomnianym 35. tomie czasopisma „Eos”, w tymże 1934 r., opublikowana została tylko pierwsza część artykułu charkowskiego badacza o zaimkach w inskrypcjach kreteńskich³⁹; część druga ukazała się w tomie kolejnym, który ujrzał światło dzienne w 1935 r.⁴⁰

Również sprawa wydrukowania monografii „*Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum*” ruszyła w międzyczasie z miejsca. Jak informuje nas treść kartki pocztowej, wysłanej przez Andrija S. Kocewałowa w dniu 28 stycznia 1935 r. z Charkowa na uniwersytecki adres profesora Ryszarda Ganszyńca (pocztówka została ponownie zredagowana w języku niemieckim)⁴¹, charkowski uczoney odesłał już uprzednio do Polski, do drukarni A. Bluja⁴², zadiustowaną przezeń część swojej monografii, tj. wstęp i zakończenie. Można z tego wnioskować, że otrzymał ją już wcześniej dla dokonania korekty autorskiej. Jednocześnie A.S. Kocewałow wysłał do Lwowa, na ręce Ryszarda Ganszyńca, uzupełnienia (*addenda*) do swojej książki, jak również indeksy (*index rerum* i *index verborum*) oraz listę spostrzeżonych błędów. W przypadku wspomnianych uzupełnień chodziło przede wszystkim o opublikowany w ostatnich latach materiał epigraficzny z terenów południowej Rosji oraz wydane niedawno opracowania i dysertacje dotyczące problematyki *koine*, do których uczoney w trakcie pisania swojej pracy nie miał dostępu. Andrij S. Kocewałow poprosił R. Ganszyńca o przejrzenie rękopisu i skierowanie go do drukarni. Szczególnie zależało mu na indeksach, gdyż te były w jego opinii – dodajmy słusznej – „niezwykle przydatne” czy wręcz „niezastąpione”. Kopia odpowiedzi Ryszarda Ganszyńca niestety nie zachowała się.

Ostatecznie w tymże samym 1935 r. monografia Andrija S. Kocewałowa pt. *Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae septentrionalis Ponti Euxini* ukazała się drukiem, jako dwunasty tom lwowskiej serii *Eus Supplementa* (jednak bez przesłanych jako ostatnich *addendów* i indeksów, co zresztą zwróciło uwagę recenzentów książki⁴³). Oznaczało

³⁹ A. Kocevalov, *De articuli in inscriptionibus Cretensibus usu syntactico*, „Eos” 1934, 35, s. 139–175.

⁴⁰ Idem, *De articuli in inscriptionibus Cretensibus usu syntactico II*, „Eos” 1935, 36, 1, s. 35–42.

⁴¹ ЛННБ, BP, ф. 9, зб. 157, к. 76v.

⁴² Chodzi o drukarnię Antoniego Bluja, działającą w Przemysłu przy ulicy Szerokiej (dziś ul. Generała Jarosława Dąbrowskiego): por. *ibidem* oraz A. Kocewałow, *Syntaxis*, s. 132 (*ex typographia Antonii Bluj, Praemisliae, ad viam Latam 6*). Zob. także: A. Siciak, *Dzieje książki w Przemysłu w okresie autonomii Galicji (1867–1914)*, Przemysł 2012, s. 121–122.

⁴³ Szybkie wydanie suplementu z indeksami sugerował Polskiemu Towarzystwu Filologicznemu jeden z recenzentów publikacji A.S. Kocewałowa: E. Diehl (rec.), *Andreas Kocewałow, Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae septentrionalis Ponti*

to zarazem, że kilkuletnia epopeja związana z wydawaniem w Polsce prac ukraińskiego uczonego znalazła wreszcie swoje pomyślne zakończenie.

Opublikowana w Polsce książka A.S. Kocewałowa została dość szybko dostrzeżona za granicą, czego efektem była, między innymi, wręcz entuzjastyczna recenzja wydana w 1938 r. w Niemczech na łamach czasopisma „Gnomon”⁴⁴; jej autorem był niemiecki badacz z Łotwy – Erich Diehl⁴⁵. Zauważono ją również i pozytywnie oceniono także w Związku Radzieckim⁴⁶, podobnie jak i artykuł opublikowany na łamach „Eos”⁴⁷. Z drugiej jednak strony musimy skonstatować, że ukazanie się monografii oraz artykułu A.S. Kocewałowa w Polsce, jak również niedawne wydanie przezeń kilku innych tekstów naukowych poza granicami ZSRR, a konkretnie w Niemczech⁴⁸, przyniosło ich autorowi przejściowe kłopoty

Euxini, Leopolis 1935, „Gnomon” 1938, 14, 9, s. 471. Z kolei radziecki recenzent z Uniwersytetu w Leningradzie – prof. Ewgenij G. Kagarow (1882–1942) brak indeksów i spisu treści uznał co prawda za słabą stronę książki, podkreślił jednak, że nie jest to winą autora, tylko wydawnictwa (E. Kagarov, *Andreas Kocevalov, Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae Septentrionalis Ponti Euxini. (Eus Supplementa vol. XII). Leopolis 1935. 8°. 131, III pp.*, „Philologische Wochenschrift” 1936, 56, 48, szp. 1344–1345).

⁴⁴ Zob. przypis poprzedni.

⁴⁵ Erich Diehl (1890–1952) był wychowankiem Uniwersytetu w Petersburgu, uczniem Tadeusza Zielińskiego i Michaiła I. Rostowcewa; wykładał na uniwersytetach w Piotrogradzie (Petersburgu; lata 1916–1917), Tomsku (1917–1922) i w Rydze (1922–1939), w czasie II wojny światowej – w latach 1941–1945 – na Uniwersytecie Rzeszy w Poznaniu (Reichsuniversität Posen), zaś po jej zakończeniu – na Uniwersytecie w Jenie. Na jego temat zob. m.in. M. Vecvagars, *Erihs Dīls Latvijā*. D. Moldt, *Erich Diehl (1890–1952): Lebensbild eines deutschen Altphilologen*, Rīga 2006; także: K. Królczyk, *Badania nad antykem na Reichsuniversität Posen (1941–1945) – zapomniana karta z dziejów nauki*, w: *Meministine? Pamięć i niepamięć w świecie starożytnym – świat starożytny w pamięci i niepamięci*, red. K. Balbuza, M. Musielak, K. Królczyk, t. 2, Poznań 2020, s. 279–294.

⁴⁶ Recenzentem był Ewgenij G. Kagarov z Leningradu (por. przypis 43); zob. także Н. Новосадский, *Античная эпиграфика в СССР за 20 лет (1917–1937)*, „Вестник древней истории” 1938, 4, s. 212.

⁴⁷ Н. Новосадский, j.w.

⁴⁸ Por. A. Kocevalov, *Κόσμος in de Bedeutung ‚Kosmenkollegium‘ in den kretischen Dialektinschriften*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge” 1928, 77, 3, s. 289–292; idem, *Einige Beiträge zur griechischen Syntax*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge” 1930, 79, 1, s. 44–54; idem, *Der Genetiv auf ω in Bosporos*, „Philologische Wochenschrift” 1931, 51, 34, szp. 1938–1939; idem, *Zur Deutung der neulich herausgegebenen Inschrift aus dem Dongebiet*, „Philologische Wochenschrift” 1932, 53, 3, szp. 93–95; idem, *Die Einfuhr von Getreide nach Athen*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge” 1932, 81, 4, s. 321–323; idem, *Der Ausdruck Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασι θεῖναι bei Homer*, „Philologische Wochenschrift” 1933, 53, s. 589 nn.; idem, *Zur Deutung eines neulich herausgegebenen Knidischen Stempels*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge” 1934, 83, 3, s. 286–288. A. Kocewałow

w rodzinnym Charkowie. Pod koniec 1936 r. został on bowiem zwolniony z pracy w charkowskim Instytucie Historii Kultury, a przyczyną miało być – jak informowała siostra uczonego – wydawanie przezeń zbyt wielu prac poza granicami państwa radzieckiego⁴⁹. Lew P. Nikołajew (1898–1954), który przekazał w swoim dzienniku powyższą wiadomość, stwierdzał ze smutkiem, że główny przedmiot zainteresowań naukowych A.S. Kocewałowa, tj. starożytna epigrafika, był bardzo słabo związany z budownictwem socjalistycznym i przemysłem, co powodowało, że jego pracami w ZSRR praktycznie nikt się nie interesował; mogło to mieć wpływ na zwolnienie uczonego z pracy, gdyż ten – zdaniem L.P. Nikołajewa – nie miał innego wyjścia, jak posyłać swoje teksty za granicę⁵⁰. Również Oleksandr Dombrowskyj, który po wojnie poznał osobiście Andrija S. Kocewałowa, utrzymywał, że został on zwolniony z pracy za utrzymywanie związków z zagranicą i był przez pewien czas bez pracy⁵¹. Na szczęście A.S. Kocewałow znalazł wkrótce zatrudnienie na Uniwersytecie Charkowskim, jako docent w katedrze filologii klasycznej, o czym już wyżej była mowa.

Ogłoszona drukiem w Polsce monografia Andrija S. Kocewałowa, poświęcona syntaktyce starożytnych inskrypcji greckich z północnych wybrzeży Morza Czarnego, jest jeszcze i dziś wykorzystywana przez uczonych zajmujących się dziejami tego fragmentu antycznej *oikumene*⁵². Autorzy biogramów charkowskiego uczonego uważają ją przy tym za bodaj najważniejszą publikację naukową, jaka wyszła spod jego pióra⁵³. Co ciekawe, przy wymienianiu tej pracy badacze ukraińscy z reguły błędnie informują, że nie podano w niej – na stronie tytułowej – miejsca wydania, którym był oczywiście Lwów⁵⁴. Czyżby widniejąca na stronie tytułowej książki A.S. Kocewałowa łacińska nazwa Lwowa – *Leopolis*, występująca w dodatku w przypadku zależnym (ablativie), zgodnie ze składnią nazw miast, a więc

opublikował też w języku niemieckim recenzję na łamach czasopisma *Philologische Wochenschrift* (B.N. Grakov, *Altgriechische keramische Stempel mit den Namen der Astynomoi*, „*Philologische Wochenschrift*” 1933, 53, s. 630–647).

⁴⁹ Zob. Л.П. Николаев, *Дневник советского профессора*, w: *Харківський Університет (1917–1941 рр.) у спогадах його викладачів та вихованців*, red. В.Ю. Івашенко, Харків 2016, s. 252.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 252–253.

⁵¹ А. Домбровский, *Сорокалетие*, s. 138. Trzeba jednak zauważyć, że autor artykułu datuje zwolnienie A.S. Kocewałowa z posady już na rok 1935.

⁵² Por. V. Cojocar, *Bibliographia classica orae septentrionalis Ponti Euxini*, vol. I: *Epigraphica, numismatica, onomastica & prosopographica*, Cluj-Napoca 2014, s. 425, nr 4292.

⁵³ С. Білокінь, *op. cit.*, s. 156; Коцевалов Андрій (1892–1960), w: *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*, t. 3, red. В. Кубійович, Львів 1994, s. 1153.

⁵⁴ Zob. np. *Історики Харківського Університету (1905–2013 рр.)*, Харків 2013, s. 128.

w postaci *Leopoli*, była na dzisiejszej Ukrainie nieznana? Z drugiej strony zdarza się jednak, że współcześni badacze ukraińscy, w tym także ci ze Lwowa, uważają charkowianina za... polskiego naukowca⁵⁵. Czynią tak być może dlatego, że opublikował on swoją najważniejszą pracę w ówczesnych granicach Polski, w mieście wówczas polskim (choć dziś już jednak ukraińskim). Ale na tym nie koniec. W ukraińskojęzycznym biogramie A.S. Kocewałowa możemy przeczytać, że jeden z jego artykułów ukazał się w 1934 r. w czasopiśmie „Eos”, wychodzącym w Polsce... we Wrocławiu⁵⁶. Oznacza to, że polski epizod w twórczości charkowskiego filologa sprawia współczesnym ukraińskim uczonym pewne kłopoty. Niezbadane są, jak widać, wyroki Klio, muzy historii...

Przedstawione wyżej rozważania rzucają niewątpliwie interesujące światło na zagadnienie kontaktów naukowych badaczy antyku z Polski i radzieckiej Ukrainy w okresie międzywojennym, choć oczywiście w żadnym wypadku nie wyczerpują tej problematyki⁵⁷. Stanowią też – w szerszej perspektywie badawczej – interesujący przyczynek do analizy zawitych i trudnych polsko-radzieckich relacji naukowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Zarazem świadczą one jednoznacznie, że pomimo istnienia barier politycznych współpraca pomiędzy uczonymi z obu krajów mogła się rozwijać, choć oczywiście w dosyć ograniczonym wymiarze. Niewątpliwie dalsze badania w archiwach Polski i Ukrainy, których przeprowadzenie jawi się dziś jako pilny postulat badawczy, pozwolą na poszerzenie naszej wiedzy na ten bezsprzecznie ważny i ciekawy temat.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła archiwalne)

Arkhiv-muzey im. Dmytra Antonovycha Ukrayins'koyi Vil'noyi Akademiyi Nauk u SShA [Архів-музей ім. Дмитра Антоновича Української Вільної Академії Наук у США]:

⁵⁵ Por. O.P. Megel', *Лексико-синтаксична організація епіграфічних текстів посвят Північного Причорномор'я*, w: *Studia Linguistica. Збірник наукових праць*, t. 9, Київ 2016, s. 91; eadem, *Лексико-синтаксична організація написів про будівництво Північного Причорномор'я*, „Science and Education. A New Dimension. Philology” 2017, 124, 5 (34), s. 46.

⁵⁶ Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович (10.10.(22.10.1892–20.02.1960), s. 510.

⁵⁷ Nie są to oczywiście jedyne przykłady. Wiemy bowiem, że w latach 30. XX w. z wizytą naukową w Związku Radzieckim, w tym na radzieckiej Ukrainie, przebywał dr Kazimierz Majewski (1903–1981), wówczas starszy asystent przy katedrze archeologii klasycznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, jak również uczeni związani z katedrą prahistorii UJK – doc. dr Tadeusz Sulimirski (1898–1983) i dr Markian Orest Smiszko (1900–1981), w dodatku w tym samym czasie, co Kazimierz Majewski. Zagadnieniem tym zajmę się, o czym była już wyżej mowa, w jednym z kolejnych moich tekstów.

- fond 173 (A. Kotsevalov) [A. Коцевалов].
 L'vivs'ka natsional'na naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka [Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника]:
 Viddil rukopysiv [Відділ рукописів], fond 9, od. zb. 158.
 Tsentral'nyu derzhavnyu istorychnyyu arkhiv Ukrainy, m. L'viv [Центральний державний історичний архів України, м. Львів]:
 fond 713, opys 1, sprava 45, 67.

Studies (Opracowania)

- Academia militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, wyd. 2, Kraków 2017.
- Biežuńska-Małowist I., *Ryszard Gansiniec (1888–1958)*, „Meander” 1958, 9.
- Bilokin' S., *Kotsevalov (Katsevalov) Andriy Stepanovych*, w: *Vcheni Instytutu istoriyi Ukrainy. Bibliobliografichyuy dovidnyk*, Kyiv 1998 [Білокінь С., Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович, w: *Вчені Інституту історії України. Біобібліографічний довідник*, Київ 1998].
- Cojocar V., *Bibliographia classica orae septentrionalis Ponti Euxini*, vol. I: *Epigraphica, numismatica, onomastica & prosopographica*, Cluj-Napoca 2014.
- Diehl E. (rec.), *Andreas Kocevalov, Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae septentrionalis Ponti Euxini*, Leopoli 1935, „Gnomon” 1938, 14, 9.
- Dombrovsky O., *Pam'yati A.S. Kotsevalova*, „Svoboda. Ukrainy's'kyu shchodennyk” 9 березня 1960, 45 [Домбровський О., Пам'яті А.С. Коцевалова, „Свобода. Український щоденник” 9 березня 1960, 45].
- Dombrovskiy A., *Sorokaletiyе nauchnoy deyatelnosti prof. A.S. Kotsevalova*, „Vestnik Instituta po izucheniyu SSSR” 1959, 2 (30) [Домбровський А., Сорокалетіє научної діяльності проф. А.С. Коцевалова, „Вестник Института по изучению СССР” 1959, 2 (30)].
- Dombrovsky A., *Andriy Kotsevalov*, „The Annals of the Ukrainian Academy” 1960, 8, 1–2 (25–26).
- Finkel L., Starzyński S., *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, t. 1–2, Lwów 1894.
- Gansiniec R[adość], *Biografie Rodziców*, w: R[yszard] Gansiniec, *Notatki lwowskie 1944–1946*, red. R[adość] Gansiniec, K. Królczyk, wyd. 2 uzup., Warszawa 2020.
- Gansiniec R[yszard], *Biogram Mikołaja Szczerbańskiego*, w: R[yszard] Gansiniec, *Notatki lwowskie 1944–1946*, red. R[adość] Gansiniec, K. Królczyk, wyd. 2 uzup., Warszawa 2020.
- Gansiniec Z., *Pilch Stanisław (1882–1945)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- Hahn V., *Bibliographia philologiae classicae et humanisticae Polonorum a. 1911–1925*, Leopoli 1929.
- Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie do 1939 r.*, red. J. Maternicki, J. Pisułńska, L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2016.
- Kagarov E. (rec.), *Andreas Kocevalov, Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae Septentrionalis Ponti Euxini. (Eus Supplementa vol. XII)*. Leopoli 1935. 8°. 131, III pp., „Philologische Wochenschrift” 1936, 56, 48.
- Kocevalov A., *De articuli in inscriptionibus Cretensibus usu syntactico*, „Eos” 1934, 35.
- Kocevalov A., *De articuli in inscriptionibus Cretensibus usu syntactico II*, „Eos” 1935, 36, 1.
- Kocevalov A., *De μέλλειν verbi constructione apud graecitatis classicae scriptores*, Charkoviae 1917.
- Kocevalov A., *Der Ausdruck Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασι θεῖναι bei Homer*, „Philologische Wochenschrift” 1933, 53

- Kocevalov A., *Der Genetiv auf ω in Bosporos*, „Philologische Wochenschrift“ 1931, 51, 34.
- Kocevalov A., *Die Einfuhr von Getreide nach Athen*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge“ 1932, 81, 4.
- Kocevalov A., *Einige Beiträge zur griechischen Syntax*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge“ 1930, 79, 1.
- Kocevalov A., *Κόσμος in de Bedeutung ‚Kosmenkollegium‘ in den kretischen Dialektinschriften*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge“ 1928, 77, 3.
- Kocevalov A., *Zur Deutung der neulich herausgegebenen Inschrift aus dem Dongebiet*, „Philologische Wochenschrift“ 1932, 52, 3.
- Kocevalov A., *Zur Deutung eines neulich herausgegebenen Knidischen Stempels*, „Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge“ 1934, 83, 3.
- Kocevalov A. (rec.), *B.N. Grakov, Altgriechische keramische Stempel mit den Namen der Astynomoi*, „Philologische Wochenschrift“ 1933, 53.
- Kocewalow A., *Syntaxis inscriptionum antiquarum coloniarum Graecarum orae septentrionalis Ponti Euxini*, Leopoli (Lwów) 1935 (Eus Supplementa, vol. 12).
- Kotsevalov (Katsevalov) Andriy Stepanovych, w: *Istoryky Kharkiv'skoho Universytetu (1905–2013 rr.)*, red. S.I. Posokhov, Kharkiv 2013 [Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович, w: *Історики Харківського Університету (1905–2013 рр.)*, red. С.І. Посохов, Харків 2013].
- Kotsevalov (Katsevalov) Andriy Stepanovych (10.10./22.10.1892–20.02.1960), w: *Bibliografichnyy slovnyk uchenykh Kharkivs'koho universytetu*, t. 3, *Filolohy. XX – pochatok XXI stolittya*, cz. 1, *Filolohichnyy fakul'tet. Kafedra ukrajinovnavstva filosofs'koho fakul'tetu: Filolohy. Istoryky (dod. do t. 2. Istoryky)*, red. V.S. Bakirov, Kharkiv 2019 [Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович (10.10./22.10.1892–20.02.1960), w: *Бібліографічний словник учених Харківського університету*, т. 3, *Філологі. XX – початок XXI століття*, cz. 1, *Філологічний факультет. Кафедра українознавства філософського факультету: Філологі. Історики (дод. до т. 2. Історики)*, red. В.С. Бакіров, Харків 2019].
- Kotsevalov A., *Antichnaya istoriya i kul'tura Severnogo Prichernomor'ya v sovetskom nauchnom issledovanii*, Myunkhen 1955 [Коцевалов А., *Античная история и культура Северного Причерноморья в советском научном исследовании*, Мюнхен 1955].
- Kotsevalov Andriy (1892–1960), w: *Entsyklopediya ukrajinovnavstva. Slovnykova chastyna*, t. 3., red. V. Kubyovych, L'viv 1994 [Коцевалов Андрій (1892–1960), w: *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*, т. 3., red. В. Кубійович, Львів 1994.]
- Körner R., *Quaestiones mythogeographicae*, „Eos“ 1932–1933, 34.
- Körner R., *Quaestiones mythogeographicae II*, „Eos“ 1934, 35.
- Körner R., *Quaestiones mythogeographicae III*, „Eos“ 1935, 36.
- Krul'chik K., *Konstantin Khilinskiy (1881–1939) – pol'skiy issledovatel' antichnosti*, „Mnemon. Issledovaniya i publikatsii po istorii antichnogo mira“ 2014, 14 [Крульчик К., *Константин Хилинский (1881–1939) – польский исследователь античности*, „Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира“ 2014, 14].
- Krul'chik K., *Zv'yazky mizh pol'skymy ta ukrajin'skymy doslidnykamy Starodavn'oho svitu v mizhvoeyntnyy period – vybrani pytannya*, w: *Laurea II. Antichnyy mir i Sredniye veka: Chteniya pamyati professora Vladimira Ivanovicha Kadeyeva, k 90-letiyu so dneya rozhdeniya*, red. S.D. Litovchenko, S.B. Sorochan, Khar'kov 2017 [Крульчик К., *Зв'язки між польськими та українськими дослідниками Стародавнього світу в міжвоєнний період – вибрані питання*, w: *Laurea II. Античный мир и Средние века: Чтения памяти профессора Владимира Ивановича Кадеева, к 90-летию со дня рождения*, red. С.Д. Литовченко, С.Б. Сорочан, Харьков 2017].
- Królczyk K., *Badania nad antykiem na Reichsuniversität Posen (1941–1945) – zapomniana karta z dziejów nauki*, w: *Meministine? Pamięć i niepamięć w świecie starożytnym – świat*

- starożytny w pamięci i niepamięci, red. K. Balbuza, M. Musielak, K. Królczyk, t. 2, Poznań 2020.
- Królczyk K., *Historia starożytna, w: Historia na Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 r.)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów 2016.
- Królczyk K., *Konstanty Chyliński (1881–1939)*, w: *Złota księga historiografii lwowskiej*, red. J. Maternicki, P. Sierżęga, L. Zaszkilniak, t. 2, Rzeszów 2014.
- Królczyk K., *Polscy badacze starożytności na Uniwersytecie Lwowskim (1873–1939) – szkic do portretu*, w: *Haec mihi in animis vestris templa. Studia Classica in Memory of Professor Lesław Morawiecki*, red. P. Berdowski, B. Blahaczek, Rzeszów 2007.
- Królczyk K., *Pomiędzy Lwowem, Wiedniem i Poznaniem – Ludwik Ćwikliński (1853–1942) i jego badania nad światem starożytnym*, w: *Świat starożytny, jego polscy badacze i kult panującego*, red. L. Mrozewicz, K. Balbuza, Poznań 2011.
- Mańkowski J., *Powstanie Polskiego Towarzystwa Filologicznego – Lwów 1892–1893–1894, w: Antiquorum non immemores... Polskie Towarzystwo Filologiczne (1893–1993)*, red. J. Łanowski, A. Szastyńska-Siemion, Warszawa–Wrocław 1999.
- Mehel' O.P., *Leksyko-syntaksychna orhanizatsiya epihrafichnykh tekstiv posvyat Pivnichnoho Prychornomor'ya*, w: *Studia Linguistica. Zbirnyk naukovykh prats'*, t. 9, Kyiv 2016 [Мегель О.П., Лексико-синтаксична організація епіграфічних текстів посвята Північного Причорномор'я, w: *Studia Linguistica. Збірник наукових праць*, t. 9, Київ 2016].
- Mehel' O.P., *Leksyko-syntaksychna orhanizatsiya narysyvpro budivnytstvo Pivnichnoho Prychornomor'ya*, „Science and Education a New Dimension. Philology” 2017, 124, 5 (34) [Мегель О.П., Лексико-синтаксична організація написів про будівництво Північного Причорномор'я, „Science and Education a New Dimension. Philology” 2017, 124, 5 (34)].
- Minns E.H., *Thirty Years of Work at Olbia*, „The Journal of Hellenic Studies” 1945, 65.
- Nikolayev L.P., *Dnevnik sovetского профессора*, w: *Kharkiv's'kyu Universytet (1917–1941 pp.) u spohadakh yoho vykladachiv ta vykhovantsiv*, red. V.Yu. Ivashchenko, Kharkiv 2016 [Николаев Л.П., Дневник советского профессора, w: *Харківський Університет (1917–1941 pp.) у спогадах його викладачів та вихованців*, red. В.Ю. Іващенко, Харків 2016].
- Novosadskiy N., *Antichnaya epigrafika V SSSR za 20 let (1917–1937)*, „Vestnik drevney istorii” 1938, 4 [Новосадский Н., Античная эпиграфика в СССР за 20 лет (1917–1937), „Вестник древней истории” 1938, 4].
- Nowy adres Wrocław 1946–1948. Korespondencja Ryszarda i Zofii Gansinieców*, red. R[adość] Gansiniec, K. Królczyk, Warszawa 2020.
- Ovsins'kyu Yu., *Shcherbans'kyu (Shcherbanyuk) Mykola Pavlovich*, w: *Encyclopedia. L'viv's'kyu Natsional'nyu Universytet imeni Ivana Franka*, t. 2, L'viv 2014 [Овсінський Ю., Щербанський (Щербанюк) Микола Павлович, w: *Encyclopedia. Львівський Національний Університет імені Івана Франка*, t. 2, Львів 2014].
- Oświecimski S., *Doc. dr Marian Goliás*, „Meander” 1970, 25 (6).
- Pisulińska J., *Konstanty Chyliński – profesor historii starożytnej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1921–1939)*, w: *Znani i nieznanie międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, red. M. Przeniosło, L. Michalska-Bracha, Kielce 2007.
- Prof. dr Ryszard Gansiniec: z życia i twórczości. Materiały posesyjne*, red. J. Śliwiok, Katowice 1997.
- Różiewicz J., *Polsko-radzieckie stosunki naukowe w latach 1918–1939*, Wrocław 1979.
- Siciak A., *Dzieje książki w Przemysłu w okresie autonomii Galicji (1867–1914)*, Przemysł 2012.
- XXXVIII Sprawozdanie z czynności Polskiego Towarzystwa Filologicznego za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1932 roku*, „Kwartalnik Klasyczny” 1933, 7, 2.
- Stabryła S., *Profesor Ryszard Gansiniec (sylwetka uczonego i człowieka)*, „Filomata” 1989, 390.

- Ulewicz T., *Ryszard Gansiniec i jego badania nad kulturą umysłową polskiego średniowiecza i renesansu*, w: *Portrety uczonych polskich. 51 sylwetek humanistów*, wybór A. Biernackiego, Kraków 1974.
- Vecvagars M., *Erihs Dils Latvijā. Moldt D., Erich Diehl (1890–1952): Lebensbild eines deutschen Altphilologen*, Rīga 2006.
- Yas' O., *Kotsevalov (Katsevalov) Andriy Stepanovych*, w: *Ukrayins'ki istoriyky XX stolittya. Bibliohrafichnyy dovidnyk*, Kyiv 2004 [Ясь О., Коцевалов (Кацевалов) Андрій Степанович, w: *Українські історики XX століття. Біобібліографічний довідник*, Київ 2004].
- Yurkova O., *Naukova atestatsiya istoriykiv v Ukrayini: normatyvna baza ta osoblyvostizakhystu dysertatsiy (druha polovyna 1920–kh – 1941 rr.)*, w: *Problemy istoriyi Ukrayiny: Fakty, sudzhennya, poshuky*, вип. 19, ч 2, Kyiv 2010 [Юркова О., *Наукова атестація істориків в Україні: нормативна база та особливості захисту дисертацій (друга половина 1920–х – 1941 рр.)*, w: *Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки*, вип. 19, ч. 2, Київ 2010].
- Zjazd klas[ycznych] filologów krajów słowiańskich w Poznaniu w dniach od 3 do 6 czerwca 1929*, „Kwartalnik Klasyczny” 1929, 3, 4.

NOTA O AUTORZE

Krzysztof Królczyk – profesor historii starożytnej na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego zainteresowania naukowe obejmują historię wczesnego Cesarstwa Rzymskiego, w tym zwłaszcza dzieje prowincji nadgranicznych Imperium Romanum, osadnictwo weteranów, rzymską politykę zewnętrzną, epigrafikę łacińską oraz historię polskich badań nad starożytnością. Jest autorem kilku książek, m.in.: *Rzymskie prowincje nad Renem i Dunajem w okresie flawijskim (69–96 r. po Chr.) – res militares et externae* (Poznań 2019); *Propagatio Imperii. Cesarstwo Rzymskie a świat zewnętrzny w okresie rządów Septymiusza Sewera* (Oświęcim 2016); *Veteranen in den Donauprovinzen des Römischen Reiches* (Poznań 2009) i *Tituli veteranorum. Inskrypcje weteranów z prowincji naddunajskich Cesarstwa Rzymskiego* (Poznań 2005), a także licznych artykułów i recenzji.

ABOUT THE AUTHOR

Krzysztof Królczyk – professor of ancient history at the Faculty of History of Adam Mickiewicz University in Poznan. His research interests include the history of the early Roman Empire, especially the history of the Roman frontier provinces, veteran settlements, Roman external politics, Latin epigraphy and the history of Polish research on antiquity. He is the author of several books, including: *Rzymskie prowincje nad Renem i Dunajem w okresie flawijskim (69–96 r. po Chr.) – res militares et externae* (Poznań 2019); *Propagatio Imperii. Cesarstwo Rzymskie a świat zewnętrzny w okresie rządów Septymiusza Sewera* (Oświęcim 2016); *Veteranen in den Donauprovinzen des Römischen Reiches* (Poznań 2009) and *Tituli veteranorum. Inskrypcje weteranów z prowincji naddunajskich Cesarstwa Rzymskiego* (Poznań 2005), as well as numerous articles and reviews.